

עוד בענין "הנשר הגדול"

מאמרו המעניין של ד"ר מרדכי ריגלר על הכינוי "הנשר הגדול" שנעטר בו רבינו הרמב"ם ('המעין' תמוז תשס"ו [מו, ד] עמ' 68 ואילך) הזכיר לי כי לפני שנים שאלתי חכמים ורבנים העוסקים במשנתו מדוע זכה הרמב"ם דווקא לכינוי זה, ואחת התשובות התמקדה ב'מוטת הכנפיים' הרחבה של הנשר ורום גובה מעופו, המבטאים את המיוחדות של הרמב"ם בהיקף כל התורה וסידורה.¹

אולם אני מבקש להוסיף תשובה מסוג אחר. ייחודו של הרמב"ם היה בשיטתו הסידורית-מדעית של התורה בצד ההלכי ובצד המחשבי. פרופ' ד"ש לוינגר² עמד על כך ששיטת הלימוד היוונית (- האוניברסיטאית) מתאפיינת מול שיטת הלימוד היהודית (- הישיבתית) בסדר ובשיטה שבה, והציג זאת כהדגשת המח מול הלב; אמנם חכמים מעטים איחדו את שתי הדיסציפלינות, בכך שהיו גם תלמידי חכמים שלמדו את התורה בעמקות ומקוריות לאין שיעור, וגם יצקו כלים חדשים של שיטה וסדר לתורתם; וכאלו היו רבי יהודה הנשיא - 'רבי', ואחריו 'הנשר הגדול' רבנו משה בן מימון.³

ה ר ב א ב י ש י א ל ב ו י ם

- 1 מעין זאת כתב הרב אלתר הילבץ ז"ל בספרו הגדול חקרי זמנים ח"ד פרקי רמב"ם (עמ' תעד-תפא).
- 2 בספר 'חכמת ישראל במערב אירופה' עמ' 135-134.
- 3 מידידי ר' ש"צ לוינגר נר"ו (בנו של פרופ' ד"ש לוינגר) שמעתי בשם אביו, שחכם אחד ראה ספר שנכתב בו בטעות על הרמב"ם "הנשר הגדול" במקום "הנשר הגדול", והעיר שהדברים מכוונים לתכונה המיוחדת של הרמב"ם כמקשר ומגשר בין יפייפותו של יפת לאהלי שם.

"טענו את בעירכם" - פירוש לפירושו של רש"י

"ויאמר פרעה אל יוסף, אמר אל אחיך זאת עשו - טענו את בעירכם, ולכו-באו ארצה כנען" (בראשית מה, יז). מוסיף רש"י מילה אחת, ומפרש: "טענו את בעירכם - תבואה". מה רצה רש"י לפרש במילה זו?

רבי אליהו מזרחי מסביר, שרש"י ביקש להדגיש שאין הבהמה הנטענת, אלא שטוענים עליה. הסבר זה כתב גם המהר"ל ב'גור אריה', בצורה ברורה ובהירה יותר: "כלומר, שלא תתפרש שיטענו הבהמות על אחרים... אלא שיטענו על הבהמות תבואה". אולם הקושי שבהבנה זו בכוונת רש"י - בולט. אכן, לולא פירושם הייתי מסביר אחרת. רש"י לא בא לפרש את מלת "את"

שבפסוק, ולומר שמשמעותה "על" - טענו על בעירכם תבואה; אלא בא לפרש את המלה הקודמת "טענו", וכפי שאבאר להלן.

מנחם בן סרוק חיבר¹ את "טענו את בעירכם" עם "מְטַעְנֵי חָרֵב" (ישעיה יד, יט) ומפרש: "ענין עמס ומשא הוא". לשיטתו שני הפסוקים משמעותם אחת: "טענו את בעירכם" - העמיסו והטעינו את בעירכם; "מטעני חרב" - עמוסי וטעוני חרב.

לעומתו, הרד"ק פירש את שני הפסוקים הללו במשמעות אחרת. על הפסוק "טענו את בעירכם" פירש: "ואדוני אבי ז"ל פירש ענין דקירה, דקרו חמורים בדרבן שלהם למהרם ללכת, כמו שעושים לחמורים, וכן תרגם רב סעדיה". וכן הוא גלוי בספר 'הגלוי' לאביו רבי יוסף קמחי²: "כי מה ענין לומר טענו משאות על בעירכם, הכי זה צריך ציווי, ומי לא ידע כי לא יוליכו אותם ריקנים בלי משא! אך פירושו כי אמר אל תתאחרו, וטענו את בעירכם בדרבן הבעירים שלכם ואל תחלמו עליהם ומהרו להביא את אבי³". ובאותה משמעות פירש גם את הפסוק "מטעני חרב": "מטעני - מדוקרים"⁴. גם לשיטתו, שני הפסוקים משמעותם אחת: "טענו את בעירכם" - דקרו את בעירכם; "מטעני חרב" - מדוקרי חרב.

בא השלישי, דונש בן לברט, ופירש את "טענו את בעירכם" - לשון משא, העמיסו על בעירכם, ו"מטעני חרב" - לשון דקירה, מדוקרי חרב. והרי לך לשונו בתשובותיו למחברת מנחם⁵: "והבאת [מנחם בן סרוק] בחלק אחד 'לְבוּשׁ הַרְגִים מְטַעְנֵי חָרֵב' עם 'טַעְנֵנו אֶת-בְּעִירְכֶם', ופתרת אותו לשון עמס המה, ואין לעמס ולמשא ב"מטעני חרב" ענין. ואומר, כי פתרון "מטעני חרב" מהלשון העברית כמשמעו בלשון הערבית [כלומר, לשון דקירה]."

כעת, כשנתבונן בפירושי רש"י על שני הפסוקים, ניווכח שהלך בשיטת דונש. בפסוק "טענו את בעירכם" פירש "תבואה", היינו שטענו הוא לשון משא; ובפסוק "מטעני חרב" פירש: "מדוקרי רמחים, מדוקר בלשון ערבי מוטעני⁶". ונראה, שזאת ביקש רש"י להדגיש במילה "תבואה", לומר ש"טענו" הוא לשון משא ולא לשון דקירה.

וכיוון דעסיקנא בהא, אעיר על סתירה בדברי ר"א אבן עזרא. בפסוק "טענו את בעירכם" כתב: "שימו משא, ומטעני חרב קרוב ממנו", ואילו בפסוק "מטעני חרב" כתב: "ויש אומרים: מגזרת טענו בדרך רחוקה". וצ"ע.

אברהם מאיר גלאנצר

1 מחברת מנחם (ולונדון 1855) עמוד 99, ערך 'טען'.

2 אות צג, ערך 'מטעני'.

3 פירוש זה הובא גם בפירוש הטור על התורה בשמו של ריק"ם.

4 הרד"ק מוסיף וכותב: "וכן פירש אדוני אבי ז"ל 'טענו את בעירכם', ודמהו ללשון ערב". ובשורשי, שורש 'טען' הוסיף עוד: "שהערבי אומר 'אטען אל חמר'".

5 הודפס בצמוד למחברת מנחם, עמוד 67.

6 רש"י בצרפת היה, ורוב "לשון ערבי" שהביא רש"י בפירושו מקורם בדונש.